

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ

Циклова комісія експлуатації та ремонту авіаційного транспорту

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Теорія теплових двигунів»

обов'язкових компонент

освітньої програми першого (бакалавр) рівня вищої освіти

272 Авіаційний транспорт (Експлуатація та ремонт повітряних суден)

за розділом №1 – «Теорія газотурбінних двигунів»

за темою №1 – «Робочі процеси, діючі в основних вузлах ГТД»

Лекція 10. «Вихідні пристрої. Показники ТРД»

Харків 2021

СХВАЛЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.2021 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 22.09.2021 № 2

СХВАЛЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС зі спеціальних
дисциплін
Протокол від 22.09.2021 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії аеронавігації
Протокол від 30.08.2021 № 1

.

Розробник: викладач циклової комісії аеронавігації Ємець В.В.

Рецензенти:

1. Викладач циклової комісії аеронавігації, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, викладач-методист Тягній В.Г.
2. Завідувач кафедри технологій аеропортів Національного авіаційного університету, д.т.н., професор Тамаргазін О.А.

Розділ 1 Теорія газотурбінних двигунів

Тема 1. Робочі процеси, діючі в основних вузлах ГТД

Лекція 10. Вихідні пристрої. Показники ТРД

- 1. Вихідний пристрій: призначення, вимоги, типи, параметри*
- 2. Зміна параметрів стану газу у вихідному пристрої ТРД з нерегульованим соплом*
- 3. Ефективні показники ТРД*
- 4. Коефіцієнт корисної дії ТРД*
- 5. Залежність питомих показників ТРД від основних параметрів робочого процесу*

Рекомендована література

Основна

1. Терещенко Ю.М., Бойко Л.Г. Мамлюк О.В. Газотурбінні двигуни літальних апаратів. – Київ, «Вища школа», 2000

Допоміжна

2. Теорія теплових двигунів. Термогазодинамічний розрахунок газотурбінних двигунів. за ред. проф.Ю.М. Терещенка. – Київ, Видавництво Національного авіаційного університету «НАУ-друк», 2009
3. Клячкин А.Л. Теория воздушно-реактивных двигателей. – М. Машиностроение, 1969
4. Вагин А.Н., Неспела А.Н., Семенюта В.А., Цыбалов И.Г. Теория авиационных двигателей. Ч.2. Основы теории реактивных двигателей. – М., Воениздат МО СССР, 1968

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Вихідний пристрій: типи, параметри

Призначення сопла – створення сили тяги. Найбільш поширеними типами сопел є:

- нерегульовані сопла;
- регульовані сопла;
- сопла з форсажною камерою згорання;
- сопла зі зміною напрямку вектору тяги.

Також в залежності від швидкості витікання газу сопла діляться на дозвукові та надзвукові (сопла Лавалю).

Тип сопла визначається розташованим перепадом тиску у сопле.

Розташований (наявний) перепад тиску – це відношення повного тиску перед соплом до атмосферного тиску:

$$\pi'_c = \frac{p_4''}{p_H} \quad (1)$$

При цьому, в випадку дозвукового (звужувального) сопла критичний перепад тиску дорівнює $\pi_{c.kp} = \left(\frac{k_r + 1}{2} \right)^{\frac{k_r}{k_r - 1}} \approx 1.86$.

Якщо $\pi'_c > \pi_{c.kp}$, то для повного розширення газу необхідно використовувати сопло Лавалю. Однак, при $\pi'_c \approx 5$ для зниження гідравлічних і хвильових втрат вигідніше використовувати звужувальні сопла.

Основні параметри вихідних сопел:

1. *Коефіцієнт швидкості* – відношення дійсної швидкості витікання газу з сопла до ідеальної швидкості витікання:

$$\varphi_0 = \frac{c_5}{c_{5id}} = \frac{c_5}{\sqrt{2g \frac{k_r}{k_r - 1} R T_{4''} \left(1 - \frac{1}{\pi_{c.p}^{\frac{k_r}{k_r - 1}}} \right)}} \quad (2)$$

2. *Коефіцієнт збереження повного тиску в соплі:*

$$\sigma_c = \frac{p_5^*}{p_4^*} \quad (3)$$

3. *Розрахункова степінь розширення газу в сопле $\pi_{c.p}$, або відповідно відношення для сопла Лавалю - f_5/f_{kp} .*

Основні вимоги, що пред'являється до вихідних сопел:

1. Малі гідравлічні втрати (великі значення φ_0 и σ_c).
2. Забезпечення можливості регулювання сопел.
3. Простота виготовлення і надійність в експлуатації.

2. Зміна параметрів стану газу у вихідному пристрої ТРД з нерегульованим соплом

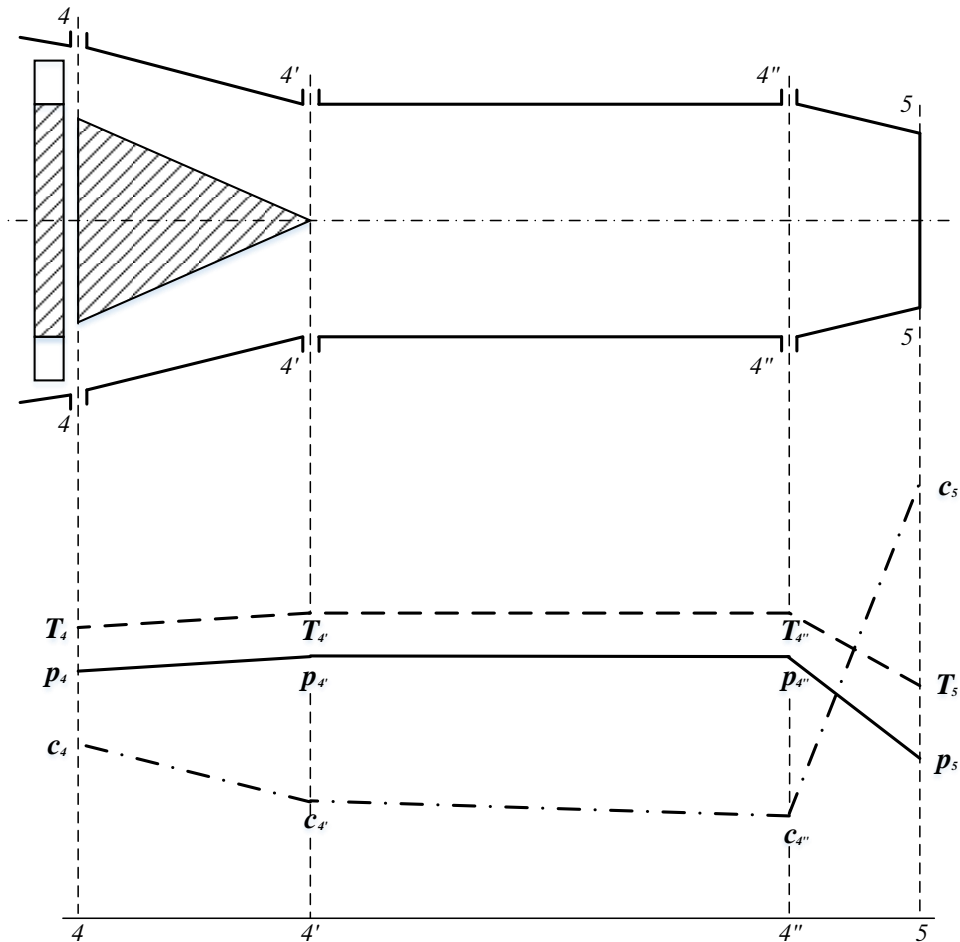

Рисунок 1. Зміна параметрів у вихідній будові с нерегульованому соплі

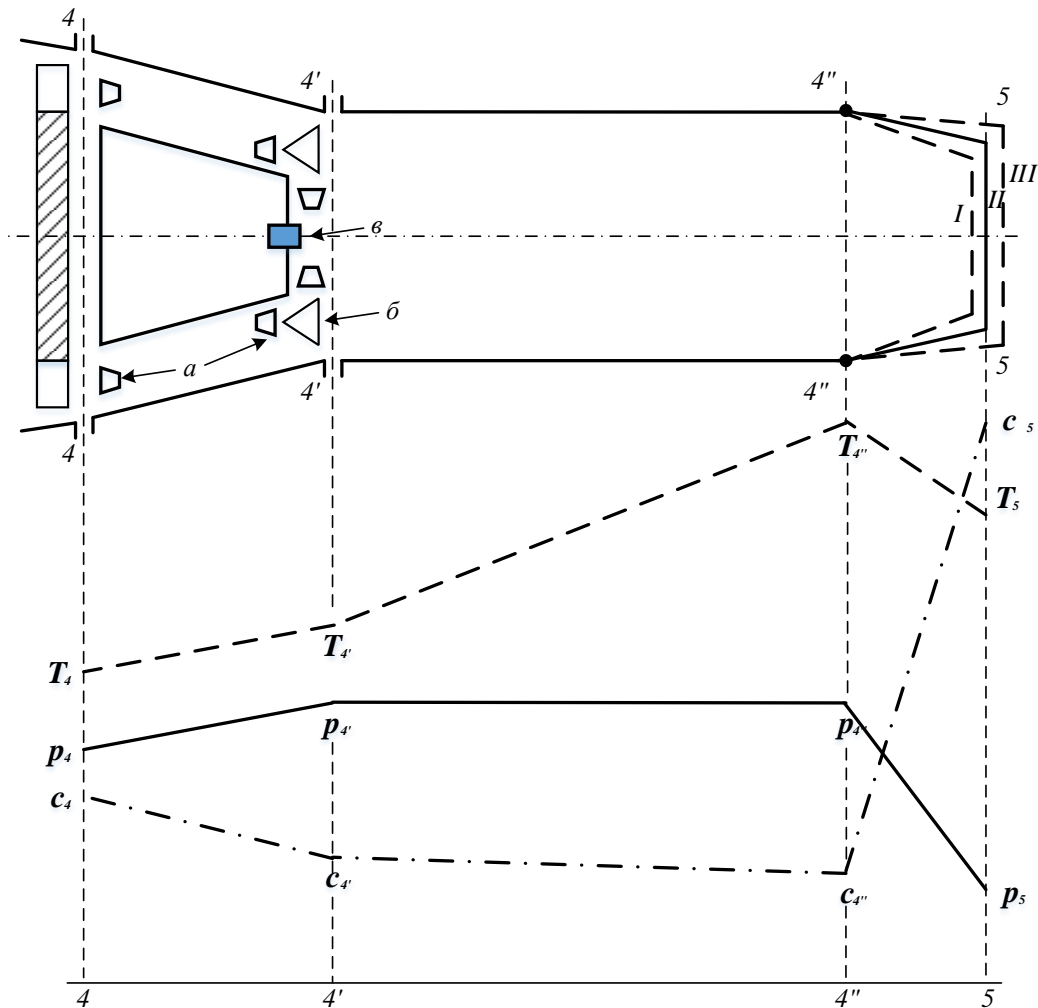
У вихідному пристрої (рис.1) безпосередньо за турбіною встановлено дифузор (4-4'), призначенням якого є перетворення кільцевого потоку в циліндричний для зниження гідравлічних втрат. В дифузорі значно знижується швидкість потоку, трохи зростає тиск і температура. За дифузором де яких випадках встановлюється подовжувальна труба (4'-4''). Параметри потоку в неї майже не змінюються.

У вихідному соплі (4''-5) відбувається подальше розширення газу до тиску p_5 , яке може бути більше, дорівнюватися або менше атмосферного тиску в залежності від режиму роботи сопла. Сопло є одним з основних двигуна, який визначає зміну параметрів газу вздовж двигуна і створює силу тяги.

На деяких двигунах встановлюються форсажні камери, призначенням якої є короточасне збільшення тяги двигуна. В форсажну камеру підводиться через паливні форсунки додаткове паливо, згорання якого забезпечується за рахунок надлишку кисню в газі за турбіною. При цьому в форсажній камері збільшується температура і тиск, а швидкість зменшується. Факел полум'я подовжується за межі форсажної камери, завдяки чому росте температура, тиск не змінюється, трохи зменшується швидкість.

Для отримання кращих параметрів двигуна використовують регульоване

сопло. У дозвукових соплах регулюють площу вихідного перерізу (рис. 2).

a – паливні форсунки

б – стабілізатор полум'я

в – запалювальний пристрій

Рисунок 2. Зміна параметрів у вихідній будові з форсажною камерою і регульованим соплом

В якості надзвукових сопел використовують сопло Лавалю. Регулювання параметрів в такому випадку проводиться в критичному перерізі сопла за допомогою газодинамічного регулювання.

3. Ефективні показники ТРД

Цикл ТРД (рис.3) складається з таких термодинамічних процесів:

- політропічного процесу $H-1$ стискання за рахунок швидкісного напору;
- політропічного процесу $1-2$ стискання повітря в компресорі;
- процесу згорання $2-3$;
- політропічного розширення газу в турбіні $3-4$;
- політропічного розширення газу в вихідному пристрої $4-5$;
- ізобарного процесу з відведенням тепла $5-H$, що тече поза двигуном.

Площа $H-1-2-e-a-H$ являє собою політропічну роботу стискання, вона рівна сумі

політропічних робіт стискання повітря в вхідному пристрої і компресорі.

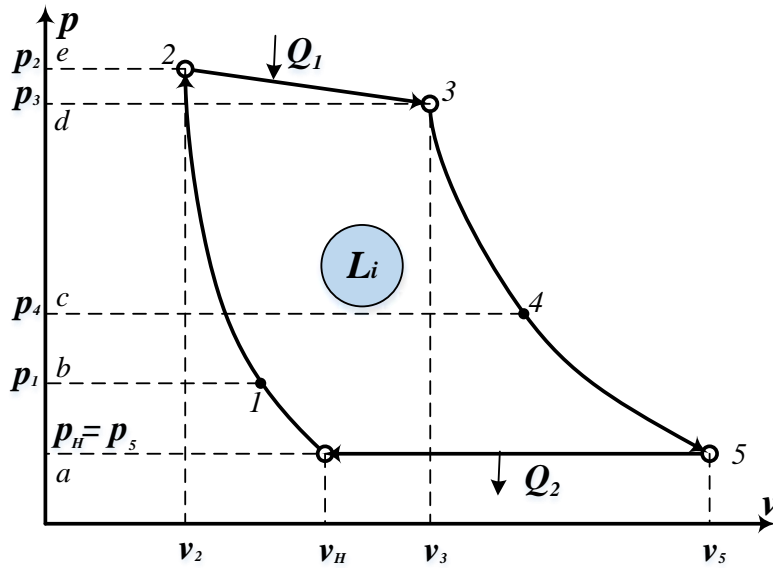

Рисунок 3. Робочий цикл ТРД

Корисна робота циклу (L_u) являє собою різницю між індикаторною роботою L_i і суми робіт, що витрачені на подолання гідравлічних опорів:

$$L_u = \frac{c_5^2 - V^2}{2g} \quad (4)$$

Коефіцієнтом корисної дії процесу стискання буде відношення адіабатичної роботи стискання до суми політропічної роботи і роботи, що витрачена на подолання гідравлічних опорів:

$$\eta_c = \frac{L_{ad.c.}}{L_{n.c.} + L_{r.c.}} \quad (5)$$

Степінь підвищення тиску в двигуні є відношення повного тиску повітря за компресором к тиску атмосферного тиску:

$$\pi = \frac{p_2^*}{p_H} \quad (6)$$

Коефіцієнтом корисної дії процесу розширення є відношення різниці політропічної роботи розширення і роботи, яка витрачена на подолання сил тертя до адіабатичної роботи процесу подолання:

$$\eta_p = \frac{L_{n.p} - L_{r.p}}{L_{ad.p}} \quad (7)$$

Більш зручною для аналізу формулою роботою циклу буде:

$$L_u = \frac{k}{k-1} RT_H \frac{\pi^{\frac{k-1}{k}}}{\eta_c} \left(\frac{m \Delta \eta_c \eta_p}{\pi^{\frac{k-1}{k}}} - 1 \right) \quad (8)$$

Степінь підвищення тиску, при якій робота циклу буде максимальною, називається оптимальною:

$$\pi_{opt} = \left(m \Delta \eta_c \eta_p \right)^{\frac{k}{2(k-1)}} \quad (9)$$

$$\pi_{opt} = 7 \div 9$$

$m = 1,02 \div 1,03$ – коефіцієнт, що враховує різницю в показниках адіабати і газових сталих повітря і продуктів згорання;

$\Delta = \frac{T_3^*}{T_H}$ – степінь підігріву повітря в двигуні.

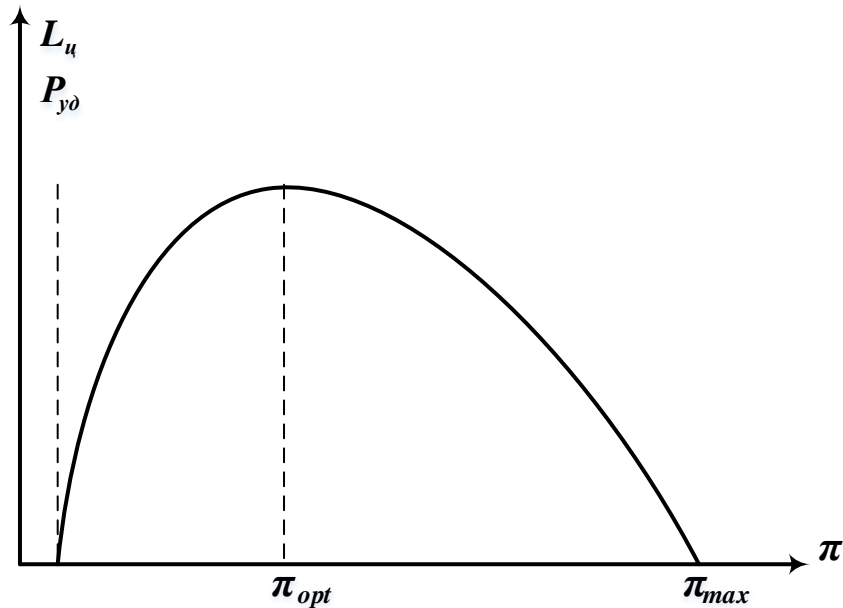

Рисунок 4. Залежність корисної роботи циклу ТРД від степені підвищення тиску повітря

Питома тяга ТРД:

$$P_{yd} = \frac{c_5 - V}{g} = \frac{\sqrt{2g L_u + V^2} - V}{g} \quad (10)$$

4. Коефіцієнт корисної дії ТРД

Внутрішнім к.к.д. двигуна називається відношення корисної роботи циклу L_u к теплу, що внесено з паливом в двигун на 1 кг повітря:

$$\eta_{вн} = \frac{A L_u}{Q_0} = \frac{A \frac{c_5^2 - V^2}{2g}}{Q_0} \quad (11)$$

Тяговим к.к.д. ТРД називається відношення корисної тягової роботи к корисній роботі циклу:

$$L_{тяг} = P_{yd} V \quad (12)$$

$$\eta_p = \frac{P_{y\partial} V}{L_u} = \frac{2}{1 + \frac{c_5}{V}} \quad (13)$$

Повним к.к.д. двигуна називається відношення корисної тягової роботи до тепла, що внесено з паливом в двигун на 1 кг повітря:

$$\eta_{\Pi} = \frac{AL_{\text{тяги}}}{Q_0} = \frac{AP_{y\partial} V}{Q_0} = \eta_{\text{вн}} \eta_p \quad (14)$$

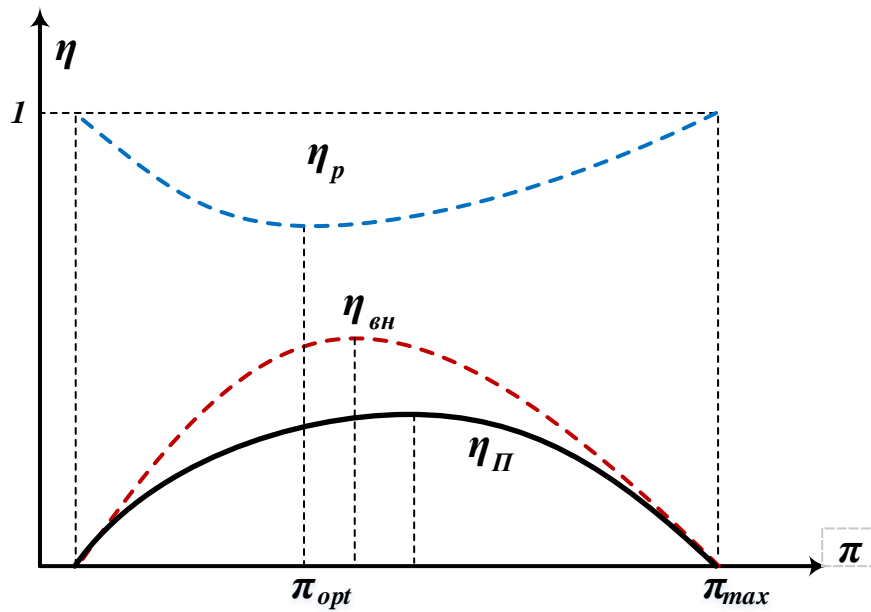

Рисунок 5. Залежність внутрішнього, тягового і повного к.к.д. ТРД від степені підвищення тиску в двигуні